

قیام با نروده خرداد

"ایشان شخصیتی بی نظیر بودند. وی یک ابر مرد در سراسر دنیا بود و پس از پیامبران بزرگترین انقلاب تاریخ را رقم زد. قرن حاضر، قرن امام خمینی است." (روزنامه ایندیپندنت، ۱۹۸۹)

نگاهی به تاریخ

مقدمه:

«در آینده، کشور ایران را کشور آزاد مردان و آزاد زنان می-سازیم. زن و مرد ایرانی با استفاده از شرایط جدید اجتماعی، دوشادوش یکدیگر برای ساختن ایران آباد خواهند کوشید. آنچه روی داد انقلابی بزرگ، قانونی و مقدس است که شما بر آن صحنه نهادید و ما به همت شما مملکتی خواهیم ساخت که با پیشرفته ترین ممالک برابری کند.»

دادن حق رای به زنان یکی از اصول رفراندوم بود. آیات عظام پس از گفتگو، اعلامیه‌ای ۶ صفحه‌ای مستند و مستدل نمودند و زیر آن را امضا کردند. امضا کنندگان عبارت بودند از: آیات عظام امام خمینی «قدس سره»، لنگرودی، زنجانی، علامه طباطبایی، موسوی یزدی، گلپایگانی، شریعتمدای، آملی، و مرتضی حائری. در اعلامیه‌ی یاد شده با توجه به قانون اساسی و قوانین موضوعه کشور، اقدام دولت را در صدور تصویب نامه‌ی هیأت وزیران مبنی بر اصلاح قانون انتخابات، غیر قانونی بوده و مورد اعتراض شدید آیات عظام قرار گرفت.

حمله به مدرسه‌ی فیضیه قم

امام خمینی «قدس سره» در مبارزات خود علیه استبداد، عملاً رهبری قیام را در دست گرفت و سایر علما به دنبال او قدم برداشتند. از جمله اقدامات ایشان اعلامیه‌ای خطاب به علما و روحانیان بود. متن اعلامیه به شرح زیر است:

بسم الله الرحمن الرحيم

خدمت ذی شرافت حضرات علمای اعلام و حجج اسلام دامت برکاتهم اعظم الله تعالی اجورکم. چنان چه اطلاع دارید، دستگاه حاکمه می‌خواهد، با تمام کوشش به هدم احکام ضروری‌های اسلام، قیام و به دنبال آن مطالبی است که اسلام را به خطر می‌اندازد و لذا این جانب عید نوروز را به عنوان عزا و تسلیت به امام عصر (عج) جلوس می‌کنم و به مردم اعلام خطر می‌نمایم. مقتضی است حضرات آقایان نیز همین رویه را اتخاذ فرمایند، تا ملت مسلمان از مصیبت‌های وارده بر اسلام و مسلمین اطلاع حاصل نمایند.

والسلام علیکم ورحمة الله وبرکاته.

روح الله الموسوی الخمينی ۲۶ شوال ۱۳۸۲

پس از صدور اعلامیه، علمای تهران و سایر شهرستان‌ها به تبعیت از امام طی اعلامیه‌هایی عید را عزای ملی اعلام کرده و متذکر شدند که به جای دید و بازدید، مجالس سوگواری تشکیل شود. از جمله آیت الله سید محمد بهبهانی در این زمینه اعلامیه‌ای انتشار داد.

یورش به مدرسه‌ی فیضیه قم در بعداز ظهر روز دوم فروردین ۱۳۴۲ از فجایع حکومت شاه بود. اعلامیه امام خمینی «قدس سره» درباره‌ی حمله به مدرسه فیضیه و تشریح جنایات آن موجب شد که علمای شهرستان‌ها و اهل منبر به حرکت سریعتری دست بزنند و علاوه بر انتشار اعلامیه‌های متعدد و همدردی با علمای قم، چند روزی از رفتن به مساجد و منابر و اقامه‌ی نماز جماعت خودداری کنند.

قیام ۱۵ خرداد نقطه‌ی عطفی در تاریخ مبارزات ملت قهرمان ایران است، که رهبری امام خمینی «قدس سره» و یاری روحانیان انقلابی در تداوم آن، در طی یک دوره‌ی پانزده ساله، نقش اساسی داشته است. در همه‌ی آن سال‌ها سالروز ۱۵ خرداد هیچ‌گاه در سکوت و خاموشی سپری نشد؛ زیرا که ۱۵ خرداد برای امت قهرمان و شهید پرور ایران، از اهمیت و اعتبار ویژه‌ای برخوردار بوده و خواهد بود.

در سحرگاه ۱۵ خرداد سال ۱۳۴۲، دژخیمان رژیم ستمشاهی به خانه‌ی امام در قم یورش بردند و امام خمینی «قدس سره» را که سه روز پیش از آن، به مناسبت عاشورای حسینی در مدرسه‌ی فیضیه، با سخنان کوبنده خود پرده از جنایات شاه و اربابان امریکایی و اسرائیلی او برداشته بود، دستگیر و دور از چشم مردم به زندانی در تهران منتقل کردند.

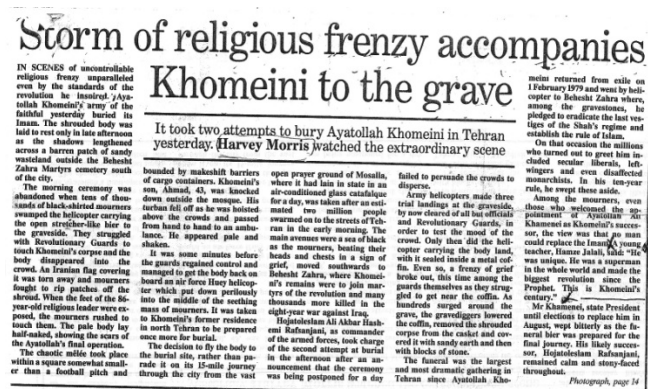
هنوز چند ساعتی نگذشته بود که خیابانهای شهر قم زیر پای مردان و زنان مسلمان و انقلابی که به قصد اعتراض از خانه-هایشان بیرون آمده و به حمایت از رهبرشان فریاد برآورده بودند، به لرزه در آمد. همین صحنه، در همان روز در تهران و چند شهر دیگر نیز به وجود آمد و مردم ایران با قیام گسترده‌ی خود نشان دادند که خواستار برقراری حکومت اسلامی و پایان دادن به رژیم ستمشاهی هستند. به همین جرم بود که گلوله-های شلیک شده از خشم و کینه‌ی حکومت شاه، قلب صدها مسلمان انقلابی به پا خاسته را در ۱۵ خرداد ۱۳۴۲ نشانه رفت و آنان را به خاک و خون کشید. بدین ترتیب، تاریخ ایران اسلامی و تاریخ مبارزات امت اسلامی، در روز ۱۵ خرداد ۱۳۴۲ ورق خورد و فصل جدیدی در کارنامه‌ی رویارویی مستضعفان با مستکبران گشوده شد.

رفراندوم ساختگی

روز ۶ بهمن ۱۳۴۱ برای شش اصل پیشنهادی شاه رأی‌گیری شد. در مدت اخذ رأی، دو صندوق وجود داشت. یکی برای آرای موافق و دیگری برای آرای مخالف. در تهران در همان دقایق اول این خبر چون بمبی صدا کرد که چند نفری که رأی مخالف در صندوق‌ها ریخته‌اند، مورد ضرب و شتم مأموران قرار گرفته و به زندان انتقال یافته‌اند. مخالفان به جای دادن رأی مخالف، از شرکت در رفراندوم خودداری کردند. در هر حال دولت اعلام کرد ۵۵۹۸۰۰۰ نفر در رفراندوم شرکت و رأی مثبت دادند. آرای مخالف فقط ۴۰۱۵ رأی اعلام شد. شاه در روز ۸ بهمن به دنبال اعلام نتیجه رفراندوم، طی نطقی گفت:

جلالی: ۱۵ خرداد سر آغاز یک انقلاب بزرگ در ایران و جهان بود

آقای مهندس حمزه جلالی رئیس دانشگاه آزاد اسلامی مرکز گردکوی در گفتگو با ویژه‌نامه ۱۵ خرداد ضمن گرامیداشت سالروز رحلت حضرت امام (ره) و شهدای پانزده خرداد گفت: این روز سر آغاز یک انقلاب بزرگ در ایران بود و سال ۱۳۴۱ که نهضت مقدس امام خمینی (ره) آغاز شد، تا سال ۱۳۵۷ که این نهضت به ثمر رسید با ظهور انقلابی بی‌نظیر که ثمره آن تحقق نظام جمهوری اسلامی بود، همواره تنی چند از عالمان مجاهد، با یاری مردم مسلمان و زجر کشیده، خود را به آتش و خون زدند و با تحمل سختی‌های بسیار مبارزه را تا پیروزی نهایی ادامه دادند و وظیفه نسل امروز انقلاب است که این روزها و ارزشهای بدست آمده آن را که نتیجه خون شهدا است حفظ و پاسداری کند و همواره به یاد داشته باشد. ایشان در پاسخ به این سؤال که آیا خاطره‌ای از آن دوران دارید؟ گفت: بله می-توان از حضور بسیار عظیم عاشقان عزادار که در از دست دادن امام (ره) از سراسر ایران و جهان در مراسم خاکسپاری، و همچنین انعکاس آن مراسم توسط رسانه‌های تصویری و روزنامه‌های خارجی و بین‌المللی یاد کرد که ایشان در ادامه به مصاحبه خود در زمان رحلت امام (ره) با روزنامه ایندیپندنت اشاره کردند که در زیر متن چاپ شده آن که توسط آقای رامین رضایی ترجمه شده مشاهده می‌نمایید.

مصحبه هاروی موریس خبرنگار ایندیپندنت با مهندس جلالی

A young teacher, Hamze Jalali, said: "He was unique. He was a superman in the whole world and made the biggest revolution since the prophet. This is Khomains century."

اعلامیه‌ی کوبنده و تکان دهنده‌ی امام خمینی که، به مناسبت چهلمین روز فاجعه قم صادر شد، بار دیگر افکار عمومی را متوجه اقدامات شاه و دولت کرد.

محرم ۱۳۸۳ هجری قمری و مقدمات قیام خونین ۱۵ خرداد ۱۳۴۲

فرارسیدن ماه محرم ۱۳۸۳ قمری و پا بر جا بودن حوزه‌ی علمیه قم با وجود تلاش دولت در تعطیلی آن، بسیار پرمعنی بود. به همین جهت رژیم حاکم می‌بایست با اتخاذ تدابیر لازم به هر ترتیب از محرم بگذرد. محتوای اعلامیه‌ی شهربانی کل کشور نگرانی دولت را می‌رساند. دولت از مردم مسلمان، سوگواری مشروع می‌خواست، یعنی سوگواری که توأم با دعای به تاج و تخت شاه باشد و زینانی به منافع امپریالیسم آمریکا و انگلیس نرساند. اما رهبر بیدار نهضت، تمام قوا را مجهز کرد، تا محرم صورت واقعی خود را باز یابد و به همین لحاظ در پیامی که امام خمینی «قدس سره» به وعاظ و گویندگان دینی و هیأت‌های مذهبی داد، فرمود:

...دستگاه جبار ... درصدد گرفتن التزام و تعهد از مبلغین و سران هیأت عزادار است که از مظالم دم نزنند و دستگاه جبار را به خودسری واگذارند.»

لازم است تذکر دهم که، این التزامات علاوه بر آن که ارزش قانونی نداشته و مخالفت با آن هیچ اثری ندارد، التزام گیرندگان، مجرم و قابل تعقیب هستند...

...عجب است دستگاه، بی پروا ادعا دارد که قاطبه‌ی ملت با اوست و از پشتیبانی اکثریت قاطع برخوردار است، با این وصف در تمام شهرستانها، قرا و قصبات به دست و پا افتاده و با ارباب و تهدید ملت، خفقان ایجاد می‌کند. اگر این ادعا صحیح است، ملت را این چند روز به حال خود واگذارند تا، از پشتیبانی مردم متمتع شده، موافقت ۶ میلیونی به همه ملل جهان ظاهر، و الا اشاعه اکاذیب برای تشویق افکار عامه بر خلاف مصالح اسلام و مملکت، جرم و قابل تعقیب است... حضرات مبلغین ... از توهم چند روز حبس و زجر نترسند، (**وَلَا تَهِنُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَأَنْتُمْ الْأَعْلَوْنَ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ**) (آقایان بدانند، که خطر امروز بر اسلام کمتر از خطر بنی امیه نیست... خطر اسرائیل و عمال آن را به مردم تذکر دهید... سکوت در این ایام تأیید دستگاه جبار و کمک به دشمنان اسلام است... از سخط خدای تعالی بهراسید. اگر به واسطه‌ی سکوت شماها به اسلام لطمه‌ای وارد آید، نزد خدای تعالی و ملت مسلمان مسؤول هستید... از اخافه و ارباب سازمان‌ها و دستگاه شهربانی هراسی به خود راه ندهید...

تظاهرات دهم محرم ۱۳۸۳

مقدمات، بیانگر تظاهرات گسترده روز عاشورا بود. خطبا و واعظان در دهه‌ی محرم گفتنی‌ها را بیان کردند و روزنامه‌های دولتی هم به همراه رادیو سعی کردند تا آرامش حفظ شود و کمتر مردم به در جریان مسائل جدید قار گیرند. از نظر این رسانه‌های گروهی، در کشور، خبری نبود. تمام تبلیغات در اطراف نتایج فرزندوم و انقلاب سفید شاه دور می‌زد و ثمرات آینده‌ی آن، یکی پس از دیگری شمرده می‌شد و به دهقان و کارگر و دیگر طبقات نوید و بشارت زندگی مرفهی را می‌داد و از دین و مذهب و روحانیت به عنوان ارتجاع و خطر ارتجاع و موانعی که انقلاب سفید را تهدید می‌کند یاد می‌شد.

روز عاشورا ده‌ها هزار نفر از مردم که در جریان دقیق مبارزه بودند، با در دست داشتن عکس‌های امام با شعار خمینی خدانگهدار تو، ملت طرفدار تو، به خیابان‌های تهران ریختند. محل اجتماع، مسجد و مدرسه حاج ابوالفتح در نظر گرفته شده

بود؛ اما این مدرسه از صبح زود در محاصره‌ی پلیس قرار گرفت ولی در اثر ازدحام جمعیت برای مراسم عزاداری و فریاد شعارهای ضد رژیم، کنترل از دست پلیس خارج، و مسجد و اطراف آن در اختیار مردم قرار گرفت و با شعار به راهپیمایی پرداختند. تظاهر کنندگان، پس از عبور از سه راه امین حضور و سرچشمه، به میدان بهارستان رسیدند و پس از نصب عکس امام به خیابان فردوسی رفتند و با نطق و خطابه، انقلاب سفید شاه را محکوم ساختند و سپس به سوی دانشگاه تهران حرکت کرده و همزمان فریاد «**خمینی بت شکن خدانگهدار تو**» اوج گرفت.

در بازگشت، وقتی جمعیت به مقابل کاخ مرمر رسید، فریاد «**مرگ بر این دیکتاتور**» طنین انداز شد.

هدف از تظاهرات در همین جمله خلاصه شده بود که سقوط شاه را طلب می‌کرد. راهپیمایی و تظاهرات آن روز در ساعت ۳ بعد از ظهر پس از بازگشت به بازار پایان گرفت و تظاهرات فردای آن روز از مسجد شاه اعلام شد. شب یازدهم، تظاهراتی از جانب دانشجویان دانشگاه تهران در حمایت از رهبری نهضت با شعار **خمینی پیروز است**، صورت گرفت. این تظاهرات از مسجد هدایت خیابان استانبول تا میدان شاه ادامه یافت و جمعیت تظاهر کننده به عزاداران مدرسه حاج ابوالفتح پیوست.

بخشی از سخنان تاریخی امام خمینی «قدس سره»

در ۱۳ خرداد ۱۳۴۲ (دهم محرم ۱۳۸۳)

الان عصر عاشورا است... گاهی که وقایع روز عاشورا را از نظر می‌گذرانم، این سؤال برایم پیش می‌آید که، اگر بنی‌امیه و دستگاه یزید بن معاویه تنها با حسین علیه السلام سر جنگ داشتند، آن رفتار وحشیانه و خلاف انسانی چه بود که، در روز عاشورا نسبت به زنه‌های بی‌پناه و اطفال بی‌گناه مرتکب شدند؟ زنان و کودکان چه تقصیر داشتند؟ طفل شش ماهه‌ی «حسین علیه السلام» چه کرده بود؟ (گریه‌ی حضار) به نظر من آنها با اساس، کار داشتند. همین سؤال این جا مطرح می‌شود که، دستگاه جبار ایران با مراجع سرچنگ داشت، با علمای اسلام مخالف بود، به قرآن چکار داشتند؟ به مدرسه فیضیه چکار داشتند؟ به طلاب علوم دینی چکار داشتند؟ به سید ۱۸ ساله چکار داشتند؟ (گریه حضار) سید ۱۸ ساله با شاه چه کرده بود؟ به دولت چه کرده بود؟ به دستگاه جبار ایران چه کرده بود؟ اینها نمی‌خواهند، این اساس موجود باشد. اینها نمی‌خواهند صغیر و کبیر ما موجود باشد. اسرائیل نمی‌خواهد، در این مملکت قرآن باشد. اسرائیل نمی‌خواهد، در این مملکت علمای اسلام باشند. اسرائیل نمی‌خواهد، در این مملکت دانشمند باشد. اسرائیل به دست عمال سیاه خود، مدرسه فیضیه را کوبید. ما را می‌کوبد. شما ملت را می‌کوبد. می‌خواهد اقتصاد شما را قبضه کند. می‌خواهد ثروتها را تصاحب کند. اسرائیل می‌خواهد، به دست عمال خود آن چیزهایی را که مانع هستند را از سر راه بردارد. قرآن سد راه است، باید برداشته شود. روحانیت سد راه است، باید شکسته شود. مدرسه فیضیه و دیگر مراکز علم و دانش سد راه است، باید خراب شود. برای این که اسرائیل به منافع خودش برسد. دولت ایران به تبعیت از اغراض و نقشه‌های اسرائیل به ما اهانت کرده و می‌کند.

امام رسماً و علناً با شدیدترین حملات، رو در روی شاه قرار گرفت. مبارزه ابعاد وسیعی یافت و نیروی انقلابی متکی به اسلام بدون تمایل به بیگانه، عینیت پیدا کرد.

ترس و وحشتی که همواره در بین توده مردم از شاه و دولت و دستگاه امنیتی وجود داشت، تا حد بسیاری از بین رفت. شاه بت بزرگی بود که، در برابرش جز خضوع و خشوع معنی نداشت.

در کلمات خطابی روح الله، شاه از آن مقام خیالی و تصویری پایین کشیده شد و به دل‌ها شجاعت داد که قهرمانانه بپاخیزند به وظایف اسلامی خود عمل کنند و فتوای تقیه حرام است را جداً به اجرا در آورند.

امام خمینی «قدس سره» با ایراد این سخنان، پاسخ نطق شاه را در ۴ بهمن ۱۳۴۱ که در صحن مطهر قم ایراد کرد، به صورت دندان شکن داد. این سخنان بلافاصله به تهران گزارش شد. ساواک مأموریت یافت که امام را توقیف کند. ساعت ۳ بامداد روز ۱۵ خرداد مأموران امنیتی به منزل امام هجوم بردند و ایشان را دستگیر کردند، و به تهران آوردند.

خبر دستگیری امام به سرعت در قم و سپس در تهران و سایر شهرها انتشار یافت. مردم قم به خیابان‌ها ریختند و، به راهپیمایی اعتراض‌آمیز پرداختند.

دستگیری امام قدس سره و قیام خونین ۱۵ خرداد

هم زمان با دستگیری امام و بسیاری از علما و وعاظ و شخصیت‌های ذی نفوذ در قم، تهران و شهرستانها، زمینه‌ی یک سرکوب وحشیانه و خونین توسط ایادی دژخیم فراهم شد. اجتماعات و تظاهرات مردمی زنان و مردان در اعتراض به بازداشت امام در قم، تهران و برخی دیگر از شهرستانها، با هجوم نیروهای مسلح، به خاک و خون کشیده شد. دانشگاه تهران با تانک و مسلسل و افراد مسلح به محاصره درآمد.

سیل خروشان کشاورزان غیور و کفن پوش ورامین، دهقانان کن و مردم جماران به سوی تهران سرازیر شدند؛ و انبوه جمعیت، اعم از بازاریان، بارفروشان، دانشگاهیان، و اقشار مختلف مردم، با غریو رعد آسای «**یا مرگ یا خمینی**» و «**مرگ بر شاه**» تهران را به لرزه در آوردند.

شاه با رگبار مسلسل به جنگ ملت آمد؛ و توسط نیروهای تحت فرمان خود، تظاهرکنندگان را با وضع فجیعی که قلم از توصیف آن عاجز است تهران را در ۱۵ خرداد ۱۳۴۲ به حمام خون تبدیل ساخت.

هم زمان با قتل عام مردم مبارز در تهران، کشتارهای فجیعی در قم، شیراز، مشهد، تبریز و دیگر شهرستانها، توسط دژخیمان رژیم به وقوع پیوست و برای ادامه‌ی سیاست سرکوب با وجود سانسور شدید، خبرهای مربوط به دستگیری رهبر نهضت اسلامی ایران و قیام ۱۵ خرداد و کشتارهای قم، تهران، مشهد و سایر شهرستانها، در مدت کوتاهی در سراسر کشور پخش شد و موجی از خشم و نفرت علیه شاه به راه افتاد. خبرگزاریها نیز بازتاب گسترده‌ی قیام مردم راه، در حمایت از رهبر نهضت و واکنش شخصیت‌های سیاسی، علمی و مذهبی اعتراض به دستگیری امام و کشتار مردم بی‌گناه به سراسر جهان مخابره کردند، که یکی از آنها اعلامیه‌ی اعتراض آمیز شیخ محمد شلتوت، مفتی و رئیس دانشگاه الأزهر مصر بود، که شش روز بعد از دستگیری امام و فاجعه‌ی خونین ۱۵ خرداد صادر شد؛ در این اعلامیه دستگیری علما و اهانت به ساحت مقدس آنان، به عنوان داغ ننگی بر پیشانی بشریت معرفی گردید؛ وی طی تلگرافی خطاب به شاه خواست از تجاوز به حریم روحانیت و علمای اسلام که پاسداران قوانین الهی هستند، خودداری کند و علمای بازداشت شده را هر چه زودتر آزاد سازد.

اعتصاب سراسری تهران، در ۲۱ خرداد به مناسبت هفتم فاجعه-ی خونین فیضیه ضربه‌ای بود که رژیم را درمانده‌تر کرد؛ مهاجرت مراجع قم و مشهد، علمای سرشناس شهرستانها به تهران موجب شد که رژیم تن به سیاست آرام سازی و تشنج زدایی دهد و با آزاد نمودن امام «قدس سره»، خشمها را فرونشاند.

انگیزه و اهداف قیام ۱۵ خرداد

اجرای قوانین اسلام در همه حوزه‌ها، از انگیزه‌های اصولی نیروهای مذهبی محسوب می‌شد، اما با توجه به تخطی رژیم از حدود الهی و عدم اجرای احکام اسلام، امر به معروف و نهی از منکر، دفاع از ارزشها و سنت‌های اسلامی، مقابله با برنامه‌های استعماری آمریکا و اسرائیل، مبارزه با حاکمیت و گسترش فرهنگ غربی که منافعی با فرهنگ اسلامی بود، از انگیزه‌های نسل جدید روحانیت (روحانیونی که روحیه مبارزه‌جویی داشتند)، برای ورود به عرصه سیاسی کشور و وقوع قیام ۱۵ خرداد به شمار می‌رفت.

انگیزه دیگر امام، مبارزه با صهیونیسم جهانی و عوامل داخلی آنها و صیانت از احکام اسلام و قرآن و حفاظت از استقلال کشور و جلوگیری از نفوذ فرقه بهائیت (ساخته دست استعمار) بود.

هدف اصلی امام از این قیام، حاکمیت قوانین اسلام و اجرای شریعت اسلامی، قطع وابستگی کشور از کشورهای استعماری آمریکا و اسرائیل و براندازی اصل نظام شاهنشاهی و جایگزینی حکومت اسلامی بود. [۲]

زمینه‌ها و فرآیند قیام ۱۵ خرداد

پس از تصویب لایحه انجمن‌های ایالتی و ولایتی و طرح ششگانه اصول "انقلاب سفید" که باعث اعتراض عمومی مردم و نیروهای مذهبی شد، شاه برای خاموش کردن صدای معترضین به مدرسه فیضیه قم حمله کرد؛ که این واقعه خونین و مجموعه حوادث بعد از آن مانند دستگیری طلاب و اعزام آنان به سربازی باعث خشم مردم شد. وقوع این حوادث همزمان با فرا رسیدن ماه محرم سال ۱۳۴۲ بود و بهترین فرصت برای افشای چهره واقعی رژیم پهلوی بود.

ساواک که از جایگاه ویژه این ماه اطلاع داشت، بسیاری از وعاظ را احضار و آنان را ملزم کرد که در محافل و مجالس ۱- علیه شاه سخن نگویند، ۲- علیه اسرائیل مطلبی گفته نشود و ۳- مرتب به مردم نگویند که اسلام در خطر است. [۳]

امام بعد از اطلاع از این امر، اقدام به صدور بیانیه‌ای نمودند که در آن خطاب به وعاظ و گویندگان دینی چنین هشدار دادند که این التزامات ارزش قانونی ندارد و مخالفت با آن هیچ اثری ندارد و در ضمن التزام گیرندگان مجرم و قابل تعقیب هستند ... سکوت در این ایام، تأیید دستگاه جبار و کمک به دشمنان اسلام است و خود امام نیز علی‌رغم تهدید رژیم، در ۱۳ خرداد ۱۳۴۲ به ایراد سخنرانی در مدرسه فیضیه پرداخت و شدیدترین حملات خود را متوجه شخص شاه، آمریکا و اسرائیل نمود و آنها را عامل بدبختی مملکت دانست. [۴] به دنبال سخنان کوبنده و افشاگرانه امام دو روز بعد در سحرگاه ۱۵ خرداد ۱۳۴۲، امام به دستور شاه در منزل مسکونی خود در قم دستگیر و به تهران منتقل شدند. وی را ابتدا در یک سلول انفرادی زندانی و سپس به یک پادگان نظامی منتقل نمودند.

به دنبال انتشار خبر دستگیری امام (ره)، از نخستین ساعات روز ۱۵ خرداد اعتراضات گسترده‌ای در قم، تهران، ورامین، مشهد و شیراز برگزار شد که با شعارهایی بر ضد شاه و در طرفداری از امام همراه بود. مأموران نظامی که در نقاط مرکزی و حساس شهرهای قم و تهران مستقر شده بودند بر روی تظاهر کنندگان آتش گشودند؛ که فجیع‌ترین حادثه، مربوط به کشتار کفن پوشان ورامین بود که در پشتیبانی از امام راهی تهران شده بودند و مأموران نظامی در سر پل باقرآباد با آنها رو به رو شده و با سلاح‌های نظامی آنان را قتل عام کردند. در پی این حادثه هزاران نفر از مردم، در شهرهای مختلف کشته و زخمی شدند. [۵] در واقع می‌توان این قیام را حرکتی خودجوش و

مردمی دانست؛ یعنی شرکت افراد بدون توجه به نوع شغل، تحصیلات، سن، وابستگی گروهی و هرگونه موقعیت اجتماعی و صرفاً بر اساس یک شعار و یک هدف مشترک؛ که هیچ کدام از این گروهها برای پانزده خرداد برنامه‌ریزی خاصی نداشتند.

بلکه با وجود بستر و زمینه‌های قبلی آن، و در حمایت از رهبری امام، این قیام به اوج خود رسید و اغلب شهرهای ایران را فراگرفت.

اگرچه قیام پانزده خرداد ۱۳۴۲ با فوریت نتیجه قطعی نداد، ولی آثار بسیار باقی گذاشت و به همین مناسبت عوامل رژیم حاکم به طرق مختلف سعی نمودند با استفاده از همه امکانات و از جمله رسانه‌های گروهی اتهاماتی متوجه آن سازند. جنبه اسلامی و مردمی را از آن بگیرند و افکار عمومی را فریب دهند. [۶] بنابراین مشاهده می‌شود که هر چند این قیام توسط عمال شاه و ساواک، از طریق نظامی و به طور موقت سرکوب شد ولی، دارای نتایج و دستاوردهای مهمی بود که در نهایت منجر به پیروزی انقلاب اسلامی گردید.

نتایج و پیامدهای قیام ۱۵ خرداد

به طور خلاصه بعضی از مهمترین پیامدهای این قیام عبارت بودند از:

- ۱- آشکار شدن قدرت مذهب به وسیله بسیج گسترده مردمی و مقاومت در مقابل برنامه‌های نامشروع شاه؛
  - ۲- احساس ضرورت تشکل برای ادامه مبارزه؛
  - ۳- رویارویی با اصل نظام شاهنشاهی در حالیکه جنبش‌ها و قیامهای پیشین دارای این ویژگی نبودند؛
  - ۴- افشای چهره ریاکارانه و منافقانه شاه و روشن شدن ماهیت رژیم وی برای مردم؛
  - ۵- عدم وابستگی به قدرتهای خارجی (بیگانه ستیزی) و بی اعتبار شدن شرق و غرب و پایه‌گذاری اصل نه شرقی و نه غربی به دلیل موضع‌گیری‌های منفی آمریکا و شوروی در مقابل این قیام مردم؛
  - ۶- افزایش رشد و آگاهی توده‌های مردم و تداوم مبارزات سیاسی آنها؛
  - ۷- افزایش رشد تحول در حوزه‌ها و حضور روحانیت و مردم در عرصه سیاست کشور؛
  - ۸- نقش و جایگاه مرجعیت و رهبری امام خمینی (ره) با تأیید مراجع و علما و حمایت و پشتیبانی مردم؛
  - ۹- تبیین نظریه ولایت فقیه به عنوان نظام حکومتی جایگزین رژیم شاه توسط امام خمینی (ره)؛
  - ۱۰- فروپاشی تز جدایی دین از سیاست و افشای خطر صهیونیسم، پیوند میان مردم و روحانیت و عواملی بسیار دیگری که می‌توان به آنها اشاره کرد [۷] در نهایت اینکه، قیام ۱۵ خرداد ۱۳۴۲ هر چند به ظاهر یک یا چند روز طول کشید، ولی به دلیل انگیزه‌های الهی که داشت، به عنوان مبداء انقلاب اسلامی و منشاء تحولات وسیع داخلی و بین‌المللی شد به گونه‌ای که امام در تاریخ ۴۹/۶/۱ فرمودند:
- " ۱۵ خرداد از خاطره‌ها محو نخواهد شد و باید در سالروز آن، هر چه بیشتر آن را زنده نگه داشت. [۸]
- بنابراین می‌توان گفت ثمره قیام مقدس پانزده خرداد فریاد صبح الودی بود که در شب اختناق کشیده شدواین سحرگاه آزادی، هوشیاری و بیداری را برای مردم به ارمغان آورد [۹].
- روح تمام عزیزانی که در این وقایع به شهادت رسیدند شاد و راهشان پر رهرو باد.
- در خاتمه این نوشته را با شعری از استاد محمد رضا حکیمی در وصف رهبری امام خمینی (ره) در قیام پانزده خرداد ۱۳۴۲. مزین می‌کنیم.

صد آفرین به روح خمینی و نهضتش

کاین گونه خلق را به جهادی گران کشید

خشم مقدس همه‌ی آزادگان شرق

از جان پر خروش وی بدین سان زبان کشید

ای بت شکن که شور تو این خلق خفته را

بیرون ز خواب خویش چو سیل دمان کشید

کو، تا تو را زمانه شناسد که کار تو

یک باره ره به جرگه پیغمبران کشید

رزم تو زنده کرد بسی نقشهای پاک

کز مصلحان، زمانه به هر شارسان کشید

دین خدا به ورطه ذلت فتاد و باز

از یمن همت تو، از این ورطه جان کشیدم

منابع:

[۱] خلجی، عباس؛ اصلاحات آمریکایی ۱۳۳۹-۱۳۴۲ و قیام

۱۵ خرداد، مرکز اسناد انقلاب اسلامی ۱۳۸۱، ص ۱۳.

[۲] ر.ک: به همان، صص ۱۹۵-۱۸.

[۳] قیام پانزده خرداد به روایت اسناد، مرکز بررسی اسناد

تاریخی وزارت اطلاعات، تهران، ۱۳۷۸، ص ۲۴.

[۴] همان صص ۲۴ و ۲۵.

[۵] ملکوتیان، مصطفی؛ انقلاب اسلامی و چرایی و چگونگی

رخداد آن، نشر معارف، ۱۳۸۰ صص ۸۵-۸۰۲.

[۶] تاریخ سیاسی معاصر ایران. دکتر سید جلال الدین

مدنی. جلد دوم، ناشر دفتر انتشارات اسلامی. ۱۳۶۱. صص ۶۶.

[۷] ر.ک: به خلجی؛ پیشین، صص ۲۴۷-۲۴۳، از نگاه امام

خمینی (ره): پانزده خرداد، موسسه تنظیم و نشر آثار امام

خمینی (ره)، چاپ و نشر عروج، ۱۳۸۱.

[۸] امام خمینی (ره)؛ صحیفه نور، مجموعه رهنمودهای امام

خمینی، مرکز مدارک فرهنگی انقلاب اسلامی، تهران ۱۳۸۱، ج

۲، ص ۹۸.

نویسنده: فاطمه علینقی مداح

کارشناس ارشد تاریخ و مدرس دانشگاه